

- Yahenska, 2012* – Yahenska H. Formuvannia doslidnytskykh umin uchniv u protsesi vyvchennia biolohii v osnovnii shkoli : avtoreferat dys. na здobuttia nauk. stupeniz kand. ped. nauk : spets. 13.00.02 / H. Yahenska. – K., 2012. – 20 s.
- Biolohiia : pidruchnyk...*, 2009 – Biolohiia : pidruchnyk dlia 9 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv / Stepaniuk A. V., Mishchuk N. I., Hladiuk T. V., Zhyrka H. Ia., Barna L. S. – Ternopil : Pidruchnyky i posibnyky, 2009. – 288 s.

УДК 37:305(477)

Володимир Кравець

ГЕНЕЗА ПРОБЛЕМИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕДАГОГІЦІ ХХ СТОЛІТТЯ (20-30-ті роки)

Питання сексуальної соціалізації дітей, сексуальної освіти та виховання, статевого питання розглянуто у історико-педагогічному ракурсі. Висвітлюються основні шляхи вирішення проблеми сексуального виховання у теоретичних працях та практичній діяльності педологів у 20-30-х роках ХХ століття.

Аналізуються різні напрямки в розробці проблеми сексуальної соціалізації (соціально-педагогічний, психоаналітичний, медико-гігієнічний, антропологічний, християнсько-православний). Обґрунтовано періоди становлення сексуальної педагогіки, визначено провідні тенденції кожного з них та вплив радянського тоталітаризму. Аналізується розробка проблем статевого розвитку і сексуального виховання дітей і підлітків у праці П. Блонського «Нариси дитячої сексуальності». Представлені погляди на проблему статевої соціалізації російських (А. Залкінд, А. Єфімов) та українських (Г. Ващенко) педагогів. Підкреслюється ігнорування школою проблеми статевого виховання учнів та лицемірність радянського дискурсу про сексуальність. Зроблено висновок, що викликом часу є розвиток сексуальної педагогіки як соціально-педагогічної проблеми.

Ключові слова: сексуальна педагогіка, сексуальна соціалізація, статево питання, сексуальна освіта виховання дітей, педагогічна наука.

Вопросы сексуальной социализации детей, сексуального просвещения и воспитания, полового вопроса рассмотрено в историко-педагогическом ракурсе. Освещены основные пути решения проблемы сексуального воспитания в теоретических работах и практической деятельности педологов в 20-30-х годах ХХ века. Анализируются разные направления в разработке проблемы сексуальной социализации (социально-педагогическое, психоаналитическое, медико-гигиеническое, антропологическое, христианско-православное). Обоснованы периоды становления сексуальной педагогике, определены ведущие тенденции каждого из них и влияние советского тоталитаризма.

Аналізується розробка проблем статевого розвитку і сексуального виховання дітей і підлітків у працях П. Блонського «Очерки детской сексуальности». Представлены взгляды на проблему половой социализации русских (А. Залкин, А. Ефимов) и украинских (Г. Ващенко) педагогов. Подчеркивается игнорирование школой проблемы полового воспитания учащихся и лицемерие советского дискурса о сексуальности. Сделано вывод о том, что требованием времени является развитие сексуальной педагогике как социально-педагогической проблемы.

Ключевые слова: сексуальная педагогика, сексуальная социализация, половой вопрос, сексуальное просвещение и воспитание детей, педагогическая наука.

The issue of sexual socialization of children, sex education and breeding, sexual question are examined in the historical and pedagogical perspective. The key ways of solving the problem of sex education in theoretical works and practical activities of pedologists during last 20ies-30ies of the XX century are highlighted.

Pedagogy

Various trends in the development of the problem of sex socialization (social pedagogical, psychoanalytic, medical hygiene, anthropological, christian-orthodox) are analyzed. The period of development of sex education, their major and the impact of Soviet totalitarianism were grounded. The development of problems of sexual development and sex education of children and adolescents are analyzed in the work «Sketches of infantile sexuality» by P. Blonskoho. The views on the problem of sexual socialization are represented by russian (A. Zalkind, A.Yefimov) and ukrainian (H.Vaschenko) pedagogues. It is emphasized that school sex education was ignored and the hypocrite of Soviet discourse on sexuality was mentioned. It is concluded that the challenge of time is the development of sex education as a social and educational problem.

Key words: *sex pedagogy, sexual socialization, sexual issues, sex education pedagogy.*

Постановка проблеми. В кінці XIX на початку XX століття у вітчизняному педагогічному дискурсі під впливом праць З. Фрейда зароджуються ідеї сексуальної педагогіки. Цьому сприяли і феміністичні рухи другої половини XIX століття, і поява перших жіночих журналів, і поява шкіл та класів спільного навчання дітей різної статі, і посилення уваги науковців до сексуальної проблематики тощо. Одним з перших, хто запровадив ще у 1904 році в науковий обіг педагогічного дискурсу поняття «сексуальна педагогіка», був Є. Лозинський, (стаття «Проблеми сексуальної педагогії»). Термін «сексуальна педагогіка» використовувався й у вступній статті Л. Писаревої в книзі «Походження людини: збірник статей зі статевого виховання».

Те, що проблеми сексуальної соціалізації обговорювались на сторінках педагогічних часописів, свідчило про серйозне ставлення деякої частини педагогічного співтовариства до даної педагогічної проблеми. При цьому, під сексуальною педагогікою розуміли розділ педагогічної науки, що вивчав сутність і закономірності сексуальної просвіти, статевого виховання та формування сексуальної культури, їх взаємозв'язок з вихованням особистості взагалі, а також питання про інформування дітей щодо народження людини.

З поняттям «сексуальна педагогіка» у вітчизняній педагогічній думці початку XX століття співвідносився й інший термін – «статеве питання», проблематика сексуальної соціалізації дітей найчастіше включалася в контекст статевого питання, що визнавалося актуальним в педагогічній думці багатьма педагогами, хоч далеко не всі знали, як правильно його вирішувати. Поняття ж «сексуальна педагогіка», хоч і введене в науковий обіг, не було популярним серед учених з різних причин: по-перше, на початку XX століття все ще продовжувалась інституціоналізація педагогіки як науки, а отже й формування її предметної сфери і структури; по-друге, похідні поєднання від слова «секс» у вітчизняному менталітеті і суспільному дискурсі мали негативні смислові конотації, а тому не могли претендувати на загальну вживаність і легітимність, тим більше в такій сфері, як виховання дітей.

Наступним обґрунтуванням тези про ширший смисловий контекст поняття «статеве питання» щодо поняття «сексуальна педагогіка» було те,

що перше включає в себе не лише вирішення трьох фундаментальних питань сексуальної педагогіки (сексуальна просвіта, статеве виховання, формування сексуальної культури), але й пояснення статевої сутності людини в цілому, походження і призначення чоловіків і жінок, особливості їх взаємодії, включаючи такі аспекти, як шлюб і сім'я, міжстатеві стосунки, репродуктивна культура, батьківство тощо.

Аналіз останніх публікацій. В радянській педагогіці 1920-1930-х років існувало два основних шляхи вирішення проблеми врахування статевої проблеми. Перший шлях – це ліквідація відкритої диференціації за ознакою статі системи народної освіти, яка існувала у дореволюційний час через запровадження спільного навчання дітей обох статей, створення єдиної трудової школи. З цим було пов'язане і нове бачення жінки як рівноправного члена суспільства, активного учасника перетворень суспільного життя, що проявилось у тенденції стирання статевих відмінностей, вирівнювання жінок у здібностях, можливостях, рівні активності з чоловіками. Тепер педагоги більше уваги стали надавати вивченню відмінностей між статями, а у трактуванні змісту статевої просвіти і виховання відбулося поступове зміщення акценту з біологічної, сексуальної його складової на соціальну, морально-етичну. Разом з тим, П. Блонський зазначав, що спільне навчання ще не знімає з порядку денного статево проблему: «Спільне виховання, яке саме собою сильно оздоровляє стосунки між статями, іноді виглядало як відсутність виховання»; пам'ятали слово «спільне» і забували слово «виховання» [Блонский, 1915].

Другий шлях вирішення проблеми врахування статевої диференціації у педагогіці був пов'язаний зі спробами окремих педагогів скрито, всередині учбово-виховного процесу враховувати статево особливості учнів. У радянській психолого-педагогічній літературі 20-30-х років, яка повністю ґрунтувалась на нищівній критиці вчення З. Фрейда і його послідовників, довгий час домінувала думка про недоцільність виділення проблем сексуальної педагогіки в окрему галузь дослідження, що виховавши всебічно гармонійно розвинуту особистість, тим самим формуємо людину і в сексуальному сенсі.

У педагогіці 20-30-х років в розробці проблеми сексуальної соціалізації можна виділити низку напрямків. Представники соціально-педагогічного напрямку (Д. Азбукін, О. Залужний, С. Моложавий, І. Соколянський) вважали основним завданням виховних зусиль ослаблення статевого потягу. Вони вичленили основні компоненти сексуальної соціалізації:

- формування наукового світогляду, позитивних моральних якостей, тобто загальне виховання особистості;
- залучення дітей і юнацтва у корисну спільну практичну діяльність, яка по-справжньому їх згуртовує і зближує. Організація правильних

Pedagogy

взаємин між хлопчиками і дівчатками. Нагромадження навичок і звичок поведінки, що відповідають нормам загальнолюдської моральності;

– виховання витримки, здатності до самодисципліни у прояві статевих емоцій, здійснення заходів з попередження передчасного і загостреного розвитку статевої чуттєвості і становлення нормальної сексуальності;

– сексуальна просвіта, яка повинна бути передовсім морально-суспільною просвітою;

– підготовка молодого покоління до виконання сімейних обов'язків (виховання дітей, ведення домашнього господарства, гармонійні сексуальні стосунки).

Виклад основного матеріалу. Представники психоаналітичного (фройдистського) напрямку пропонували створення сприятливих умов, при яких статево почуття дитини не придушувалось, а сублимувалось би завдяки цим умовам. У праці «Статево виховання з точки зору інтересів культури» (1928) завдання сексуальної педагогіки М. Рубінштейн вбачав у збереженні статевої енергії організму та у попередженні її передчасного прояву.

Представники медико-гігієнічного (В. Бехтерев) напрямку на перший план висували фізіологічну сторону статевих стосунків. Склалась ситуація, коли і в теорії і на практиці питання виховання моральних стосунків між статями почали випадати з поля зору учених і педагогів.

Представники антропологічного напрямку (А. Бернштейн, А. Віреніус, І. Мечніков, Л. Раскін) підходили до вирішення питання з позиції вітчизняного людинознавства, вважаючи розумну організацію соціального середовища, формування у школярів різної статі моральних якостей, необхідних для повноцінного міжстатевого спілкування.

Представники християнсько-православного напрямку (І. Скворцов, І. Сікорський, Є. Лозинський та ін.) не допускали раннього розвитку чуттєвості у дітей, і особливо у статевій сфері. Вони вважали, що «правильне статево виховання можливе лише на основі християнської свідомості» [Лозинский, 1904]. Основними умовами «успішної боротьби з негідними проявами» у сфері статевого життя вони називали внутрішню і зовнішню дисципліну, а сексуальну соціалізацію будували на основі прямих заборон, з установкою на дошлюбну незайманість і аскетизм.

Але якщо у перші роки радянської влади ще йшлося про актуальність вирішення проблем сексуальної соціалізації, розроблялись стратегії соціального впливу на «статевий фактор» (С. Рубінштейн), пропонувалась організація підготовки фахівців з попередження відхилень у сфері статевої поведінки (П. Люблінський), то зі становленням культу особи Сталіна почалася тотальна ідеологізація науки, в тому числі педагогічної. Офіційною точкою зору з питань сексуальної соціалізації стала вульгарно-соціологічна позиція А. Залкінда, котрий доводив, що «статево повинне у всьому підпорядковуватися класовому, нічим

останньому не заважаючи, у всьому його обслуговуючи» [Залкінд, 1930]. У своїх численних публікаціях він розглядав статеве життя як перешкоду на шляху будівництва нового соціалістичного суспільства. Зокрема, в працях «Революція і молодь» (1924), «Статевий фетишизм: До перегляду статевого питання» (1925) і «Статеве питання в умовах радянської громадськості» (1926). А. Залкінд визнавав наявність у людини біологічного статевого потягу, але одночасно вчений пропонував повністю підпорядкувати сексуальність класовим інтересам пролетаріату.

А. Залкінд один з перших у радянській педагогіці сформулював основні ідеї сексуальної соціалізації учнівської молоді [Залкінд, 1930], серед яких наступні: 1) немає особливого, спеціально організованого статевого виховання, яке виокремлене з навчально-виховного процесу, «необхідно добитися, щоб тема статі ніколи не підкреслювалась особливо, ізольовано, щоб у всіх заходах вона виступала як часткова серед інших тем» [Залкінд, 1930]; 2) кожна ланка педагогічного процесу повинна містити елементи статевого виховання; 3) виховання статей повинно здійснюватися в кожному віковому етапі розвитку; 4) центром статевого виховання повинно бути утвердження здорових, міцних, повноцінних соціальних зв'язків; 5) організація емоційної, цікавої діяльності, яка розвиває соціальну, розумову і моральну активність, сприяє попередженню викривлень у сфері статі: «...не заборона, не насилля дітей над собою і наше над ними, а складна, відповідальна система емоційно-енергетичних заходів, мір переключення, за яких рання сексуальність не повинна виявлятися» [Залкінд, 1930: с. 41]; 6) зв'язок сім'ї і школи; 7) індивідуальний підхід; 8) еротика має переважати над чуттєвістю і чутливістю, для цього треба спільно не лише навчати, але й виховувати хлопців і дівчат; 9) діти, які характеризуються гіперсексуальністю, часто мають нервові розлади, неврівноважені, мають проблеми з оточенням [Залкінд, 1930]; 10) онанізм «веде до надмірних затрат з боку організму», що він «і будь-яке інше подразнення статевого апарату шкідливе і не вигідне з точки зору зменшення життєвої опірності»; 11) головне у сексуальній соціалізації – відвернути думку молоді від неспокою статі і спрямовувати її до вічно живих конкретних ідеалів. «Метою наполегливої боротьби повинне бути втілення в життя принципів аболіціонізму – тобто повного статевого утримання до настання фізичної і соціальної зрілості (аболіціонізм)» [Залкінд, 1930: с. 42]; 12) всі різноманітні види людської творчості є не що інше як сублімована сексуальність.

Принагідно зазначимо, що у 1920-ті – на початку 1930-х років проблеми сексуальної педагогіки розроблялись в основному педологами. У сексуальній соціалізації вони виділяли дві сторони: сексуальна просвіта (вона допомагала правильно усвідомити психічні особливості статей) і статеве виховання, яке вчило, як реалізувати дитині в житті свою психосексуальну індивідуальність «в благородних стилях поведінки». Серед проблем статевої просвіти виділялися такі: необхідність і

Pedagogy

можливість статевої просвіти в школі; вік початку статевої освіти та форми її проведення; обсяг інформації, якою повинен володіти учень; способи та прийоми проведення статевої просвіти; хто повинен проводити статево просвіту? На думку значної частини педологів, бесіди з дітьми зі статевого питання підштовхують до передчасного збудження статевих інстинктів. Тому краще відмовитися від статевої просвіти, ніж доручати її недостатньо підготовленим вихователям чи батькам. Основна турбота останніх повинна була полягати в тому, щоб зберегти чистоту думок дитини.

Протилежної думки дотримувались педологи, які теоретично обґрунтували необхідність сексуальної просвіти (А. Єфімов), вважаючи, що вона має вестися «в площині колективних бесід», на основі дитячих спостережень. Питання, які виникають, висвітлюються до кінця в усій своїй реальності. Просвіта здійснюється на уроках природознавства, охоплюючи й питання вагітності та пологів. У старшому віці вона включає роз'яснення сутності фізичної культури і процесів сублімації в статевому оздоровленні, материнства і немовляцтва, статевої аномалії, проституції.

Витіснення релігії і церкви з усіх значимих сфер соціального життя, практично повне знищення старої школи і бум педагогічного новаторства сприяли експериментуванню і в галузі сексуальної соціалізації. Разом з тим теоретичну основу цих педагогічних експериментів становили два основних, вироблених ще в дореволюційний час, методологічні підходи до проблеми. Перший з них, традиційний для вітчизняної педагогіки, в основу сексуальності ставив цілі дітонародження і розглядав статево виховання як частковий варіант виховання морального. Другий, заснований на психоаналітичній традиції, утверджував сексуальність як самоцінність і прагнув до такого виховання дітей, яке би формувало позитивне ставлення до сексуальності.

Підсумовуючи, відзначимо, що педологи (будь-якого напрямку) визнавали соціальне домінування у статево вихованні, інакше кажучи, соціокультурний аспект статі виступав на перше місце, а біологічний аспект – на друге. Подальша доля педології засвідчила, що лише гармонійне поєднання біологічної та соціальної складових статі є ознакою життєздатності сексуальної педагогіки.

Ідеологічний розгром і партійний осуд педології не лише закрили питання сексуальної соціалізації дітей і підлітків для обговорення їх на сторінках педагогічної періодики, не лише вилучили статтю з радянської школи, але й дали старт новій радянській педагогіці як науці про «комуністичне виховання підростаючого покоління». Поступово в країні складалась ситуація, яку академік А. Петровський назвав «священницькою десексуалізацією», «безстатевим вихованням». У дівчатках засуджувались ознаки їх природної сексуальності: кокетство, бажання привернути до себе увагу хлопчиків. В радянському суспільстві продовжувала розвиватися християнсько-релігійна установка: секс – для чоловіків, кохання – для жінок.

Проблеми сексуальної педагогіки вивчалися і багатьма українськими педагогами довоєнного періоду. Розкриваючи сутність традицій народу, Г. Ващенко акцентує увагу на українському побуті з його вірністю в коханні, статевою поздержливістю і здоровим сімейним життям. Аналізуючи історію становлення виховного ідеалу в українського народу, Г. Ващенко розглядає проблему статевої моралі і здорового побуту. При цьому він особливу увагу акцентує на питанні формування досвіду нестатевої любові. На думку Г. Ващенка, здорова українська родина і насамперед сердечні стосунки між чоловіком і жінкою мають створюватися на ґрунті скромності, стриманості й вірності. До цього Г. Ващенко додає ще й альтруїзм і почуття симпатії, тобто здатність живо відчувати в своєму серці переживання іншої людини. «У юнацтва, – писав він, – треба виховувати моральну чистоту, свідомість дівочої чи юнацької чести, стриманість, підкорення статевої поведінки принципам моралі» [Ващенко, 1994: с. 132]. Разом з тим, він вважає, що повноцінний громадянин і сім'янин має позбутися схильності до пияцтва, нестриманості, невміння контролювати свої пристрасті й обмежувати свої інстинкти.

Цінний внесок до розробки проблем статевого розвитку і сексуального виховання дітей і підлітків вніс П. Блонський. Його праця «Нариси дитячої сексуальності» (1935) стала, з одного боку, узагальненням ідей і положень вітчизняної сексуальної педагогіки, а з другого, виразом радянської педагогіки. Оцінюючи стан морально-статевого виховання в радянській школі 1930-х років, він відзначав, що, в сутності, ніякої сексуальної соціалізації немає. Небажання школи організувати і проводити морально-статеве виховання він називає «священництвом», підкреслюючи, що священництво і розпуста йдуть поруч.

Для вивчення сексуального розвитку дитини вчений вибрав найдостовірніші джерела – щоденники дітей і їх переписку, розширяючи сферу дослідження, він вивчає сексуальні вчинки, думки, почуття, переживання. Разом з тим, педагог критикував використання анкет і спостережень, відкидав метод експерименту, позаяк вважав, що штучне ініціювання сексуальних вчинків і переживань дітей може їм зашкодити. Неспроможним був, з його точки зору, і метод психоаналізу, за допомогою якого З. Фройд створив теорію дитячої сексуальності.

Спостерігаючи за підлітками в різних обставинах їх життя, вчений обґрунтував свою основну тезу – саме в період статевого дозрівання, а не раніше, збуджується потяг до представника протилежної статі. Передчасна еротизація дитини виникає лише в тому випадку, коли вона стає жертвою статевої агресії, і призводить до змін в її психіці, не кажучи вже про фізичну шкоду. В дитині розвивається цинізм і лицемірство, що веде до різних сексуально-психологічних відхилень і дисгармонії сексуального життя дорослої людини. Аналізуючи сексуальну поведінку хлопчиків і дівчаток, педагог доходить висновку, що передчасні (до настання

пубертату) сексуальні прояви і сексуальна розбещеність у дітей є результат впливу на них негативних соціальних чинників. Тому треба зрозуміти сутність цих відхилень і створити умови для подолання недоліків дитини, протиставити негативним соціальним впливам впливи позитивні, втягуючи підлітка в сексуально здорове середовище і розвиваючи його інтереси в науковій, технічній і суспільно-політичній діяльності.

У зв'язку з цим він вивчав питання про роль соціального середовища у статевому вихованні. У розбещеному середовищі розбещується і дитина, вона піддається дії сильно еротизуючих впливів. Ось чому педагог закликав дорослих бути обережними у своїй сексуальній поведінці при дитині, не допускаючи еротичних сцен у її присутності.

У своїх працях П. Блонський неодноразово вказував на те, що до настання статевого дозрівання підлітки повинні бути підготовлені, бо на ґрунті неучтвa у них можуть розвинутися «фантастичні сексуальні теорії», які в майбутньому можуть стати перешкодою на шляху повноцінного статевого розвитку. Однак він особливо наголошував, що сексуальна педагогіка повинна не стільки інформувати, скільки виховувати, а оскільки людське сексуальне життя має багатий соціальний зміст, то і статеve життя повинно бути передовсім суспільно-моральним.

Важливе значення надавав П. Блонський і сексуальній просвіті, яка «повинна бути підпорядкована педагогічним завданням: вона повинна не просто інформувати, але саме виховувати». Її не можна обмежувати «чисто гігієнічним змістом, адресуючись лише до почуття обережності. Звісно, це важлива частина статевої просвіти, але тільки частина... Людське статеve життя має багатий зміст» [Блонський, 1979].

Разом з тим, П. Блонський вважав, що сексуальна просвіта в кращому випадку – несвідоме розбещення дитини, а в гіршому – своєрідний сексуальний комплекс самого вихователя, особливо якщо у нього не влаштоване особисте статеve життя. Дитина, за П. Блонським, потребує не статевої просвіти, а статевого виховання, метою якого є збереження і зміцнення цнотливості. П. Блонський відзначає, що досягнення цієї мети можливе двома шляхами – гігієнічним і психологічним, перший з яких полягає в попередженні мастурбації (одяг, харчування, режим дня) і статевої розбещеності, а другий – в усуненні душевного напруження та інтенсивних афектів, збудженні у дитини почуття соромливості. При цьому П. Блонський вважав, що основне в справі сексуальної соціалізації – правильна організація навчальної та позашкільної діяльності дитини.

Статеve виховання, на думку П. Блонського, повинно починатися ще зі школи. Основна вимога до нього в цей період – здорове середовище. Друга вимога – нагляд за дитиною і тими, хто спілкується з нею. Основними засобами статевого виховання П. Блонський називав: усунення всього, що подразнює нервові центри (тертя, зуд, теплові подразники, сексуально збуджуючі картини, порнографія); розвиток моторного

контролю (спорт, фізична праця); розвиток соціального контролю (громадська думка, розвиток співчуття і поваги до іншої статі); розвиток розсудливого контролю (ідеологія статевої стриманості, статева гігієна); сублімація, концентрація уваги на інтелектуальній, суспільній чи технічній праці; боротьба зі шкідливими звичками [Блонский, 1979].

П. Блонський розділяв усіх учених, які вивчали дитячу сексуальність, на дві групи, що займали діаметрально протилежні позиції. В одних домінує погляд на дитину як на істоту, абсолютно позбавлену сексуальності, якість безлике, безстатеве створіння, інші вбачають у дитині потенційного еротомана. П. Блонський піддає критиці обидва напрямки, вважаючи, що не можна ні перебільшувати значення сексуальних потягів дитини, ні ігнорувати їх. Аналізуючи дискусію в педагогічних колах з даного приводу, вчений виділяє в ній декілька полюсів. По-перше, питання про саму необхідність сексуальної соціалізації в стінах школи. Він вказує, що одні автори, застерігаючи від несприятливих наслідків ранньої сексуальної освіти, яка, на їх думку, лише розпалить уяву дитини, виступають проти її впровадження в навчальних закладах, а весь тягар пропонують перенести в сім'ю. Інші, навпаки, підкреслюють нездатність сім'ї повністю забезпечити дитину інформацією з питань статі, яка буде поповнена вулицею. Зрозуміло, що ця вулична інформація виявиться недостовірною, тому краще, якщо першими її інформаторами стануть компетентні педагоги.

По-друге, П. Блонський відзначає, що в суспільстві немає єдності щодо того, хто повинен здійснювати сексуальну соціалізацію – педагоги чи лікарі. По-третє, немає єдності і щодо того, що, в якому обсязі і з якого віку слід повідомляти дітям і підліткам. Він звертає увагу на два підходи, що склались, і відзначає, що перший підхід (медичний) пропонує обмежуватися повідомленням знань біологічного і гігієнічного характеру, тоді як другий, педагогічний, намагається надати сексуальності ідеальний характер.

Висновки. Сьогодні загально визнано, що сексуальна соціалізація, котра включає в себе питання освіти та виховання, – проблема соціально-педагогічна, тобто сексуальна педагогіка покликана не лише виявляти умови, що сприяють сексуальній соціалізації, але й враховувати біологічні та соціальні аспекти життя дитини тієї чи іншої статі.

ЛІТЕРАТУРА

- Блонский, 1915* – Блонский П. Введение в дошкольное воспитание / П. Блонский. – М. : Практические знания, 1915. – 139 с.
- Блонский, 1961* – Блонский П. Отношения между полами / П. Блонский // Избр. пед. произведения. – М. : АПН РСФСР, 1961. – 695 с.
- Блонский, 1979* – Блонский П. Очерки детской сексуальности / П. Блонский // Избр. пед. и псих. Произведения. – М. : Педагогика, 1979. – Т.1. – С. 202-277.
- Ващенко, 1994* – Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 191 с.
- Залкинд, 1930* – Залкинд А. Половое воспитание / А. Залкинд. – М., 1930. – 75 с.

REFERENCES

- Blonskii, 1915* – Blonskii P. Vvedenie v doshkolnoe vospitanie / P. Blonskii. – М.: Prakticheskie znaniia. – 1915. – 139 s.
- Blonskii, 1961* – Blonskii P. Otnosheniia mezhd u polami / P. Blonskii // Izbr ped proizvedeniia. – М.: APN RSFSR. – 1961. – 695 s.
- Blonskii, 1979* – Blonskii P. Ocherki detskoj seksualnosti / P. Blonskii // Izbr. ped. i psikh. proizvedeniia. – М.: Pedagogika. – 1979. – Т.1. – С. – 202-277.
- Vashchenko, 1994* – Vashchenko H. Vykhovnyi ideal / H. Vashchenko. – Poltava, 1994. – 191 s.
- Zalkynd, 1930* – Zalkynd A. Polovoe vospytanye / A. Zalkynd. – М., 1930. – 75 s.
- Lozinskii, 1904* – Lozinskii E. Problemy seksualnoi pedagogii / E. Lozinskii // Vestnik vospitaniia. – 1904. – №1. – С. 30.

УДК 141.333:37(092)

Олена Мезенцева

АНТРОПОСОФСЬКІ ВИТОКИ ВАЛЬДОРФСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ

У статті проведено аналіз впливу духовної науки Рудольфа Штайнера антропософії на різні сфери життя людини. Узагальнено історію розвитку антропософських ідей, яка корелюється з історією становлення Антропософського товариства, котру сам Штайнер визначив як таку, що мала три етапи. Поєднання теософії та антропософії на першому етапі стало причиною подальшого упередженого ставлення до духовної науки Штайнера про людину, яка мала на меті, за словами самого філософа, не тільки суто теоретичне розмірковування над питаннями буття, а «згідно вимогам духу сучасності в дійсній життєвій практиці реалізовувати свої ідеї». Результатом таких інтенцій ідей антропософії знайшли своє втілення в театральному мистецтві, живописі, органічній архітектурі, медицині, терапії, сільському господарстві, економіці, релігії. Особливо багато прихильників здобули новаторські ідеї Рудольфа Штайнера, що реалізувались в створенні школи у м. Штутгарт, та з часом стали ядром міжнародного культурно-освітнього руху – вальдорфська педагогіка.

Ключові слова: теософія, антропософія, Рудольф Штайнер, Антропософське товариство, вальдорфська педагогіка.

В статье проведен анализ влияния духовной науки Рудольфа Штайнера антропософии на различные сферы жизни человека. Сделан обзор истории развития антропософских идей в их связи с историей становления Антропософского общества, в которой сам Штайнер выделяет три этапа. Сочетание теософии и антропософии на первом этапе стало причиной дальнейшего предвзятого отношения к духовной науке Штайнера о человеке, цель которой, по словам самого философа, была не только чисто теоретическое рассуждение над вопросами бытия, а «в соответствии с требованием духа современности в настоящей жизненной практике реализовывать свои идеи». Результатом таких интенций стало воплощение идей антропософии в театральном искусстве, живописи, органической архитектуре, медицине, терапии, сельском хозяйстве, экономике, религии. Особенно много сторонников получили новаторские идеи Рудольфа Штайнера, реализованные в создании школы в г. Штутгарт, которые со временем стали ядром международного культурно-образовательного движения - вальдорфская педагогика.

Ключевые слова: теософия, антропософия, Рудольф Штайнер, антропософское общество, вальдорфская педагогика.

The article analyzes the impact of anthroposophy the spiritual science of Rudolf Steiner on various spheres of life. The overview of history of anthroposophical ideas is done in connection with the